

نقش علمای لبنان در ترویج مکتب شیعه

حجت‌الاسلام والمسلمین عبدالکریم پاک‌نیا*

اشاره

عالم‌ان لبنان از دیرزمانی ارتباط عمیقی با حوزه‌های علمیه و جوامع دینی جهان تشیع داشته‌اند. امروزه به دلیل مسائل جهان اسلام به‌ویژه صف‌آرایی محور مقاومت در مقابل استکبار جهانی، پیوند با لبنان اهمیت خاصی یافته است؛ از این‌رو نگاهی به خدمات عالمان لبنان به مذهب شیعه به‌ویژه در عصر ما، امری ضروری به نظر می‌رسد. فقیهان جبل عامل لبنان نقش مهمی در مدیریت معنوی و دینی حکومت سربداران و حکومت صفویه در ایران داشته‌اند؛ شهید اول، محقق کرکی، شیخ بهایی و دیگران با تأسیس و تقویت حوزه‌های علمی شیعه در اصفهان و مراکز دیگر از مکتب شیعه صیانت کردند.

مقدمه

در مقدمه به سه نکته اشاره می‌شود:

الف) تقدم گسترش مکتب شیعه در لبنان

ارتباط عمیق فرهنگی و سیاسی لبنان با ایران بر محور مکتب اهل بیت علیهم‌السلام از زمانی است که خواجه علی بن مؤید، آخرین امیر سربداران خراسان (۷۶۶ - ۷۸۳ ق) در حکومت دوازده‌ساله‌اش، با فقیه بزرگ شمس‌الدین محمد مکی معروف به شهید اول (متوفی ۷۸۶ ق)، در جبل عامل مکاتبه و او را برای مرجعیت دینی شیعیان دعوت کرد. شهید اول به عللی، دعوت خواجه را نپذیرفت و در پاسخ، در سال ۷۸۲ قمری، کتاب فقهی جامع و مختصری به نام اللعة الدمشقیه را برای شیعیان خراسان نوشت و آن را به سبزواری فرستاد تا مرجع و منبع فقهی جامعه

* استاد سطح عالی حوزه علمیه قم و مبلغ نخبه دفتر تبلیغات اسلامی.

شیعیان باشد. این کتاب بعدها به‌اختصار لمعه نامیده شد و در جایگاه یکی از اصلی‌ترین متون فقهی حوزه‌های علمیه شیعه قرار گرفت.

مذهب شیعه با تأسیس سلسله صفویه در ایران رسمیت و رواج یافت؛ اما تشیع صفویان بیشتر دربرگیرنده گرایش‌های صوفی‌گرایانه بود که با فقه پویای شیعه فاصله بسیاری داشت؛ به همین دلیل مانند عصر سربداران، نیاز به منابع فقهی شیعه اثنی‌عشری برای اداره امور به‌شدت احساس می‌شد. دیدگاه‌های صوفیانه رایج در میان سران قزلباش که در شکل‌گیری حکومت صفویه نقش مهمی داشتند، قادر به رفع مشکلات مدیریتی به‌ویژه قضایی نبود؛ ازاین‌رو شاهان صفوی به منظور ترویج آیین تشیع و اجرای حقوق اسلامی (شریعت) بر طبق مذهب شیعه، عالمان شیعه را از سرزمین‌های اسلامی مانند لبنان به ایران دعوت کردند. محقق کرکی یکی از عالمان لبنانی بود که تلاش بسیاری برای ترویج مذهب شیعه در ایران، تعمیق تفکر شیعی و تغییر فضای حاکم شیعه صوفی به شیعه فقه‌ای انجام داد. ناگفته نماند که تشیع در جبل‌عامل بر تشیع در ایران مقدم است.^۱

(ب) نقش ابوذری در تشیع لبنان

بی‌شک همانند شخصیت سلمان فارسی که نقش مهمی در ترویج مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام در ایران داشته است؛ ابوذری از اصحاب ویژه پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و از یاران خاص امام علی علیه‌السلام نیز در لبنان چنین نقشی داشته است. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله خطاب به ابوذری فرموده بود: «يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ مِنَّا أَهْلُ الْبَيْتِ»^۲ یا ابوذری، تو از ما اهل‌بیت علیهم‌السلام هستی. علت تبعید ابوذری به شام قدیم (که لبنان هم بخشی از آن است)، خسته‌شدن عثمان از تبلیغات ابوذری بود. ابوذری را به شام و دمشق تبعید کردند؛ ولی او ساکت نشست و همچنان به جهاد تبیین ادامه داد تا معاویه از دست او خسته شد و او را به کوهستان‌های دوردست شام یا همان جبل‌عامل تبعید کرد. علامه سیدمحسن امین عاملی نوشته است تبلیغات ابوذری چنان مؤثر بود که نخستین بارقه‌های تشیع در لبنان شکل گرفت و بذری تشیع را آنجا کاشت؛ ازاین‌رو همه شیعیان لبنان در طول تاریخ، مدیون تبلیغات ابوذری هستند.^۳

۱. مرتضی مطهری، خدمات متقابل ایران و اسلام، ص ۴۳۹ - ۴۴۱.

۲. محمد بن حسن طوسی، امالی طوسی، ص ۵۲۵.

۳. سیدمحسن امین عاملی، اعیان الشیعه، ج ۴، ص ۲۳۸؛ مهدی فراهانی منفرد، مهاجرت علمای شیعه از جبل‌عامل به ایران در عصر صفوی، ص ۵۹.

ابوذر بیشترین فعالیت خود را در دو روستای «میس و صرفند» در ساحل دریای مدیترانه و «فعاليس» در جنوب شرقی جبل عامل بر فراز بلندی‌های مشرف بر اردن متمرکز کرد. بعدها مردم قدرشناس آن خطّه، در هر دو روستای یادشده مسجدی به نام ابوذر ساختند و بدین ترتیب تشیع در منطقه جبل عامل نفوذ کرد و به دیگر مناطق راه یافت.^۱

ابوذر بعد از موفقیت‌های کم‌نظیر در شام و لبنان، دوباره از سوی معاویه به مدینه برگردانده شد. عثمان هم که در مدینه نمی‌توانست تبلیغات مؤثر ابوذر را تحمل کند، دوباره در فکر تبعید وی افتاد و او را به ریزه تبعید کرد. ابوذر بعد از تحمل فشارها و شکنجه‌های سنگین خلفای جور و حاکمان بنی‌امیه، سرانجام در ذی‌الحجه سال ۳۲ قمری در عصر خلافت عثمان در ریزه^۲ در حال غربت از دنیا رفت.^۳

ج) منطقه شیعه‌پرور جبل عامل

جبل عامل زادگاه عالمان بزرگی مثل شهید اول، منطقه‌ای است در جنوب لبنان و در ساحل دریای مدیترانه که از رود لیطانی به طرف جنوب تا حدود فلسطین امتداد دارد. نام این منطقه از قبیله بنی‌عامله گرفته شده است که پس از شکسته شدن سدّ مأرب از یمن کوچ کردند و در آنجا اقامت گزیدند.

شیخ حرّ عاملی از دانشمندان مشهور جبل عامل می‌نویسد: قدیمی‌ترین گروه‌های شیعی، بعد از شهر مدینه در جبل عامل نشو و نما یافتند و به جاهای دیگر نیز منتشر شده‌اند. حوزه علمیه جبل عامل در قرن هشتم چنان اوج گرفت که شیخ حرّ عاملی می‌نویسد: در یکی از روستاهای جبل عامل در زمان نزدیک به عصر شهید اول، هفتاد مجتهد در تشیع جنازه‌اش شرکت داشتند.^۴ دانشمندان و شاعران زیادی از این خطّه شیعه‌پرور برخاسته‌اند و به مکتب شیعه خدمت

۱. عبدالکریم پاک‌نیا، «شهید اول، پاسدار حریم تشیع»، مبلغان، ش ۹۹.

۲. ربّذه، روستایی تاریخی از توابع مدینه است که به سبب تبعید و دفن ابوذر غفاری، صحابی پیامبر اسلام ﷺ، شهرت یافته است.

۳. اسماعیل بن عمر ابن‌کثیر، البدایة و النهایة، ج ۷، ص ۱۶۵.

۴. أَمَلُ الْأَمَلِ فِي عُلَمَاءِ جَبَلِ عَامِلٍ کتابی رجالی تألیف شیخ محمد بن حسن معروف به حرّ عاملی (متوفی ۱۱۰۴ ق) در شرح حال برخی از دانشمندان شیعه به‌ویژه علمای جبل عامل لبنان است. نام دیگر کتاب، تذکرة المتبحرین فی العلما المتأخرین است که گاهی بخش دوم کتاب به این نام خوانده شده است. بیش از ۱۵ اثر پیرامون کتاب امل الامل تألیف شده است (محمد بن حسن حرّ عاملی، امل الامل، ج ۱، ص ۱۵).

کرده‌اند. یکی از شاعران نامدار جزّین در لبنان، عبدالله بن ایوب جزّینی است که در زمان امام هشتم علیه‌السلام از یاران خاص آن حضرت بود. از فقیهان و دانشمندان این شهرک، می‌توان به اسدالدین صائغ جزّینی، شیخ احمد بن طی جزّینی (جد بزرگ شهید اول) و شیخ محمد مکی جزّینی (پدر شهید) اشاره کرد.^۱

خدمات عالمان لبنان به مکتب اهل بیت علیهم‌السلام

در این بخش از مهم‌ترین ویژگی‌های عالمان لبنان و انواع خدمات آنان به مکتب اهل بیت علیهم‌السلام سخن خواهیم گفت.

اول: ثبات قدم در ولایت و قوت قلب شیعیان

عالمان و شیعیان لبنان همانند ابوذر که اولین راهنمای ایشان بوده است، به ثبات قدم در ولایت اهل بیت علیهم‌السلام شهره هستند. برای همین در روزگار معاصر شیعیان لبنان را «متاوله» می‌نامند. درباره دلیل این نام‌گذاری چند نظریه مطرح است:

الف) این لفظ جمع «متوالی» و مشتق قیاسی از توالی به معنای تتابع و پی‌درپی بودن است؛ بدان دلیل که همه مردم جبل عامل در موالات اهل بیت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ثابت قدم بوده‌اند.

ب) این لفظ مشتق (برخلاف قیاس) از تولّی است؛ یعنی به علت داشتن ولای اهل بیت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، آنان را ولیّ و سرور خود برگزیدند؛ چون شعارشان در هنگام جنگ چنین بود: «مُت وَلِیَا لَعْلَى علیه‌السلام؛ بمیر، در حالی که ولیّ و دوستدار علی علیه‌السلام هستی»؛ به همین دلیل بدین نام معروف شدند.^۲

امروزه هم با وجود فشارهای بسیار بر شیعیان لبنان و شهیدانی که تقدیم اسلام کرده‌اند، شیعیان لبنان همچنان در مقابل متجاوزان صهیونی و امریکائی و فشارهای داخلی مقاوم و استوار ایستاده‌اند و قوت قلب سایر مسلمانان و مظلومان و شیعیان عالم هستند. در روایات اهل بیت علیهم‌السلام هم از این ویژگی آنان خبر داده شده است؛ امام صادق علیه‌السلام در حدیثی به درخشش این نقطه از جهان اسلام در عصر غیبت اشاره کرده‌اند. ایشان بعد از ستایش شیعیان مقاوم و

۱. عبدالکریم پاک‌نیا، «شهید اول، پاسدار حریم تشیع»، مبلغان، ش ۹۹.

۲. احمد صدرحاج سیدجوادی و دیگران، دائرة المعارف تشیع، ج ۴، ص ۲۷۲؛ محسن امین، خطط جبل عامل، ص ۹۹.

استوار شیعیان جبل عامل لبنان می‌فرماید: «هُؤُلَاءِ شِيعَتُنَا حَقًّا وَهُمْ أَنْصَارُنَا وَأُخُوَانُنَا...»^۱ آنان شیعیان حقیقی ما هستند و یاران و برادران ما محسوب می‌شوند».

دوم: نگاه کلان به مسائل جهان اسلام

عالمان لبنان همچنان در خدمت مکتب اهل بیت علیهم‌السلام هستند و به مسائل جهان اسلام نگاه کلان دارند. سیدعبدالحسین شرف‌الدین عالم نامدار لبنانی وصیت کرد که امام موسی صدر به لبنان بیاید تا هم مشکلات لبنان را حل کند و هم مسائل جهان اسلام را. سیدموسی صدر که خود به یکی از عالمان مبارز شیعه در لبنان به نام سیدصالح شرف‌الدین نسب می‌رساند، برای تقویت شیعه در لبنان و خارج از آن خدمات شایان توجهی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی انجام داد. سیدموسی صدر پس از هجرت از ایران به لبنان، مجلس اعلای شیعیان لبنان و جنبش امل را تأسیس کرد و رهبری فکری و سیاسی شیعیان این کشور را عهده‌دار شد. آیات عظام بروجردی و سیدمحسن طباطبائی حکیم هم از او پشتیبانی نمودند و وصیت سیدشرف‌الدین عملی شد. فعالیت موسی صدر در شهر صور، محلی که شرف‌الدین نیز در آن مستقر بود، به وجه شایسته‌ای عملی شد.^۲

متأسفانه دشمنان مکتب شیعه آن عالم فعال، خوش‌فکر و سیاستمدار الهی را تحمل نکردند و او در ۹ شهریور سال ۱۳۵۷ شمسی، طی سفری رسمی به لیبی به دعوت معمر قذافی ناپدید شد.

امام موسی صدر لبنان را محل اصلی فعالیت‌های خود قرار داده بود؛ اما هیچ‌گاه از دیگر مسائل جهان اسلام غافل نبود. موفقیت انقلاب اسلامی ایران، امنیت حوزه‌های علمیه، اتحاد جهان عرب و اسلام برای مبارزه با اسرائیل و بالاخره گسترش تشیع در آفریقا، مهم‌ترین دغدغه‌های خارج از لبنان ایشان را تشکیل می‌داد.^۳

سوم: تربیت شاگردان ممتاز در جهان اسلام

شاگردان تاثیرگذار حوزه علمیه جبل عامل در لبنان، چهره‌های ماندگار شیعه در جهان اسلام هستند. برخی از آنان در قرن‌های دهم و یازدهم و بعد از آن به دیگر مناطق به‌ویژه ایران مهاجرت

۱. محمد بن حسن حر عاملی، امل الآمل، ج ۱، ص ۱۵.

۲. رسول جعفریان، اطلس شیعه، ص ۵۲۳.

۳. محسن کمالیان، پایگاه صدرپژوهی.

کردند و افزون بر بیان‌گذاشتن مکتب‌های مختلفی در سایر مناطق، آثار ارزشمندی از خود به جای گذاشتند و شاگردان ممتازی را تربیت کردند.

سیدجواد عاملی صاحب مفتاح الکرامه و شاگرد معروف سیدبحرالعلوم، کفعمی صاحب کتاب مصباح و بلد الامین،^۱ شیخ حر عاملی صاحب وسائل الشیعه، شیخ بهائی^۲ حکیم، فقیه، عارف، منجم، ریاضی‌دان، شاعر، ادیب، مورخ و دانشمند نامدار قرن دهم و یازدهم هجری، محقق کرکی صاحب جامع المقاصد، شهید اول، شهید ثانی، سیدمحسن امین صاحب اعیان الشیعه، سیدشرف‌الدین عاملی، محمدجواد مغنیه، جعفر مرتضی عاملی، سیدحسن نصرالله، ابوالفتح کراچکی، سیدحسن صدر و ده‌ها عالم دینی از اهالی لبنان هستند که خدمات شایان توجهی به مکتب اهل بیت علیهم‌السلام کرده‌اند.

میرداماد از نوادگان دختری محقق کرکی، شیخ بهائی (دانشمند ذوالفنون عصر صفوی) و پدرش شیخ حسین بن عبدالصمد، از حکیمان و فقیهانی هستند که خدمات بسیاری به مکتب شیعه و کشور ایران در جایگاه مهد شیعه انجام داده‌اند.

چهارم: دفاع از ارزش‌های مکتب شیعه

عالمان شیعه لبنان در جایگاه مدافعان اهل بیت علیهم‌السلام همواره در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی حضور داشته‌اند و از مرزهای عقیدتی شیعه به بهترین وجه پاسداری کرده‌اند. یک نمونه ماجرای سیدشرف‌الدین عاملی در حجاز است:

هنگامی که سیدشرف‌الدین در ایام حج نزد عبدالعزیز حاکم وقت سعودی رفت، یک قرآن به او هدیه داده شد که در جلدی پوستین قرار گرفته بود. عبدالعزیز هدیه را گرفت و بوسید. شرف‌الدین گفت چگونه این جلد را می‌بوسی و تعظیم می‌کنی، در حالی که چیزی جز پوست یک بز نیست؟ عبدالعزیز پاسخ داد: غرض من احترام به قرآنی است که در داخل این جلد است، نه خود این جلد. شرف‌الدین گفت: احسنت، ما هم وقتی پنجره یا در اتاق پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله [یا ضریح ائمه علیهم‌السلام] را می‌بوسیم، می‌دانیم که آهن و چوب هیچ کاری نمی‌تواند بکنند، بلکه غرض ما آن کسی است که ماورای این چوب‌ها و آهن‌ها قرار دارد. ما می‌خواهیم رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله

۱. جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم، مقاله «تقی‌الدین ابراهیم کفعمی»، گلشن ابرار، ج ۳، ص ۶۹. عبدالکریم پاک‌نیا، «آشنایی با مصباح کفعمی»، مبلغان، ش ۱۲۶.

۲. شخصیت‌های ممتاز جهان تشیع همانند محمدتقی مجلسی و محمدمحسن فیض کاشانی و ملاصدرای شیرازی از معروف‌ترین شاگردان شیخ بهائی‌اند.

را تعظیم کنیم و احترام نماییم. حاضران تکبیر گفتند و او را تصدیق کردند. آنجا بود که عبدالعزیز ناچار شد اجازه دهد حجاج به آثار رسول خدا ﷺ تبرک جویند؛ ولی حاکم پس از او مجدد دستور منع صادر کرد.^۱

پنجم: پیرایش بدعت و خرافات از دامن مکتب

از دیگر خدمات عالمان لبنان، مبارزه با بدعت‌ها و خرافات عصر بوده است. این عالمان و فقیهان مخلص چنان از مکتب اهل بیت علیهم السلام دفاع می‌کردند و به مبارزه با بدعت و خرافات می‌پرداختند که گاهی به قیمت جان‌شان تمام می‌شد؛ ولی آنان در این مسیر هرگز کوتاه نمی‌آمدند. محمد یالوشی عاملی از شاگردان محمد بن مکی عاملی (شهید اول) که در سخنوری بیانی شیرین و جذاب داشت، به جای ادامه تحصیلات و کسب دانش از محضر پرفیض شهید اول، به علم سحر و کهنات روی آورد و از این راه ادعای نبوت کرد و مردم ساده‌لوح را به مذهب جدیدی فراخواند. شهید اول برای دفع فتنه و بدعت، اول سحر او را با سحر باطل کرد و عوامل فتنه را ریشه‌کن نمود؛ اما یاران او با سعایت و سخن‌چینی، زمینه شهادت شهید اول را رقم زدند.^۲

شش: حمایت از حکومت‌های شیعه

عالمان برجسته لبنان همانند شهید اول و محقق کرکی و دیگر عالمان و فقیهان نامدار لبنان، از جنبش‌ها و حکومت‌های شیعی در نقاط مختلف حمایت می‌کردند و هر کسی به هر ترتیبی پرچم شیعه را بلند می‌کرد، به یاری او برمی‌خاستند. امیرعلی مؤید، آخرین امیر سلسله سربداران خراسان از کسانی بود که با اعتقادات شیعی بر خراسان حکومت می‌کرد. او نهایت تلاش خویش را در ترویج و تثبیت آیین اهل بیت علیهم السلام به کار گرفته بود. خواجه مؤید هر صبح و شب به انتظار حضرت صاحب‌الزمان علیه السلام بود و نام‌های دوازده امام را بر روی سکه‌ها ثبت کرده بود. شهید اول کتاب ارزشمند اللمعة الدمشقية که یک دوره فقه جامع شیعی و احکام عملی اسلام را دربر دارد، به این حاکم شیعی هدیه کرد تا برای اجرای دستورات اسلامی از آن استفاده کنند. به این ترتیب، شیخ شهید از لحاظ فکری و عقیدتی، جنبش سربداران را در آن وضعیت بحرانی پشتیبانی کرد و چراغ راه گردید.

۱. محمد تیجانی سماوی، ثم اهدیت، ص ۶۸.

۲. محمد بن مکی شهید اول، مقدمه اللمعة الدمشقية، ص ۱۳۶.

محقق کرکی هم در عصر خود از راه‌های مختلف حکومت شیعه صفویان را هدایت می‌کرد و در اجرای احکام اسلام به حمایت از آنان برخاست.

هفت: تلاش برای وحدت مسلمانان

شهید اول در جایگاه مصلحی بیدارگر در راه تحکیم پیوند مسلمانان از هیچ کوششی فروگذار نمی‌کرد. او که به شکوه و عظمت اسلام و مسلمانان در مقابل دشمنان می‌اندیشید، رمز توفیق را در وحدت کلمه و کلمه توحید می‌دانست. مجلس درس وی همواره از دانشمندان شیعه و سنی موج می‌زد و آنان برای استفاده، مباحثه، حل مشکلات و مناظره در جلسات او حضور می‌یافتند. دوران‌دیشی و ژرف‌نگری این عالم مصلح موجب شده بود که از طرح مسائل اختلافی بپرهیزد. او حتی در هنگام حضور اهل تسنن، کتاب‌های ویژه شیعیان را مخفی می‌کرد. برخی گفته‌اند که علت عدم پذیرش پاسخ حاکم سربداران برای حضور در خراسان، حفظ وحدت مسلمانان، تداوم حرکت بیدارگرانه و وحدت‌آفرین او در منطقه شامات بوده است؛ اما برنامه‌های اصلاحی و انقلابی شهید اول طوری تنظیم شده بود که در فاصله دو قرن آینده، جبل عامل وظیفه خود را در پرورش علمای برجسته و فرزندانگن نستوه شیعی به‌خوبی انجام داد و همشهریان شهید اول با کوله‌باری از دانش و تجربه و اطلاعات برای استوارکردن بنیادهای تشیع به ایران آمدند و دودمان صفوی را از لحاظ علمی و معنوی غنی کردند. سیدعبدالحسین شرف‌الدین عاملی، امام موسی صدر،^۱ سیدمحسن امین و دیگر عالمان لبنان نیز در ایجاد وحدت اسلامی و مقابله با تفرقه‌افکنی‌های بیگانگان در بین مسلمانان به‌شدت تلاش می‌کردند.

هشت: تألیف منابع معتبر شیعه

از دیگر خدمات عالمان لبنان، تقدیم منابع و مجموعه‌های معتبر علمی برای امت اسلام است. آثار قلمی عالمان لبنان از ارزشمندترین گنجینه‌های علمی شیعه به‌شمار می‌روند و همه در راستای نشر فرهنگ اهل بیت (علیهم‌السلام) و گسترش اندیشه‌های شیعی در قرن‌های گذشته هستند. کتاب‌هایی نظیر مفتاح الکرامه از سید جواد عاملی، اللمعة الدمشقية مشهورترین اثر شهید اول و محکم‌ترین متن فقهی که قرن‌ها در حوزه‌های شیعی تدریس می‌شود و فقه‌جویان مشتاق را سیراب کرده است، ذکری الشیعه فی احکام الشریعه، غایة المراد فی شرح نکت الارشاد، القواعد الفقهیه که حدود سیصد قاعده فقهی را آورده است. این کتاب‌ها در موضوعات مختلف علوم

۱. امام موسی صدر، فرزند سیدصدرالدین، فرزند سید اسماعیل صدر، فرزند سیدصدرالدین موسوی عاملی لبنانی.

مانند فقه، اصول، کلام، حدیث، ادبیات و شعر تألیف شده‌اند؛ از جمله شرح لمعه از شهید ثانی، معالم الدین از فرزند شهید ثانی، وسائل الشیعه نوشته شیخ حر عاملی، کنز الفوائد تألیف ابوالفتح کراجکی، تأسیس الشیعه لعلوم الاسلام از سیدحسن صدر از مراجع تقلید لبنانی تبار شیعه.

نهم: ترویج و تقویت حکومت ولایت فقیه

از دیگر برکات عالمان لبنان در جهان تشیع، تقویت نظریه ولایت فقیه است. محقق کرکی از عالمان لبنانی تبار است که در عصر صفویه به ایران هجرت کرد و در دستگاه حکومت به امور شرعی مردم در جایگاه ولی فقیه اقدام نمود. حضور ایشان و عالمان دیگر در دستگاه حکومت، تأثیرات فکری بسیاری بر جامعه ایران بر جای نهاد و این گونه عالمان درصدد تحقق بخشیدن به اندیشه ولایت فقیه بودند.^۱

محقق کرکی در زمان شاه طهماسب به مقام شیخ الاسلامی که بالاترین مقام دینی به شمار می‌رفت، دست یافت و از این فرصت برای تثبیت حاکمیت شیعه در ایران استفاده کرد؛ به‌ویژه اینکه به نیابت از فقیهان برای سلاطین صفوی، مشروعیت ثانوی در نظر گرفت؛ همچنین در جایگاه نهادی سیاسی - اجتماعی و به‌مثابه رسانه‌ای قوی در ارتباط حاکمیت و مردم، حکم به اقامه نماز جمعه داد و با نگارش کتاب قاطعه اللجاج، به بیت‌المال عمومی صفویه در قالب خراج رسمیت بخشید.^۲ بعدها دو فرزند محقق کرکی و نوه‌های وی نیز در جایگاه فقیهان زمان به مناصبی چون شیخ الاسلامی و حتی صدراعظم حکومت صفوی رسیدند.

کتاب‌نامه

۱. امین، محسن، خطط جبل عامل، بیروت: دارالمحججه، ۱۴۲۳ ق.
۲. پاک‌نیا، عبدالکریم، «شهید اول، پاسدار حریم تشیع»، مبلغان، ش ۹۹، ۱۳۸۶ ش.
۳. تیجانی سماوی، محمد، ثم اهدیت، لندن: مطلع الفجر، ۱۹۹۱ م.
۴. جعفریان، رسول، اطلس شیعه، تهران: نشر وزارت دفاع، ۱۳۸۷ ش.

۱. جعفر المهاجر، الهجرة العاملية الى ايران في العصر الصفوي.

۲. این کتاب در موضوع مسئله «خراج در حکومت اسلامی» که به صورت فقه استدلالی نوشته شده، با دسته‌بندی منظم و استناد به نظریات بزرگانی همچون شیخ طوسی، علامه حلی، شهید اول و استدلال به آیات و روایات و تعیین مصادیق انواع زمین، مورد توجه فقیهان عظام واقع شده است.

۵. جمعی از پژوهشگران حوزه علمیه قم، مقاله «تقی‌الدین ابراهیم کفعمی» در: گلشن ابرار، قم: نشر معروف، ۱۳۸۰ ش.
۶. جمعی از نویسندگان، «دلائل حمایت بزرگان شیعه از فلسطین»، ره‌توشه راهیان نور، ش ۱۶، ۱۴۰۲ ش.
۷. حر عاملی، محمد بن حسن، امل الآمل، بغداد: مکتبه الاندلس، ۱۳۸۵ ق.
۸. دمشقی، اسماعیل بن کثیر، البدایه و النهایه، بیروت: دارالاحیاء التراث، ۱۴۰۸ ق.
۹. شهید اول، محمد بن مکی، اللمعة الدمشقية، لبنان: دارالتراث، ۱۴۱۰ ق.
۱۰. صدر حاج‌سیدجوادی، احمد و دیگران، دائرة المعارف تشیع، تهران: نشر شهید محبی، ۱۳۷۳ ش.
۱۱. طوسی، محمد بن حسن، امالی، قم: دارالثقافة، ۱۴۱۴ ق.
۱۲. عاملی، سیدمحسن امین، اعیان الشیعة، بیروت: دارالتعارف، ۱۴۰۶ ق.
۱۳. فراهانی منفرد، مهدی، مهاجرت علمای شیعه از جبل عامل به ایران، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۸ ش.
۱۴. مطهری، مرتضی، خدمات متقابل اسلام و ایران، قم: صدرا، ۱۳۶۶ ش.
۱۵. المهاجر، جعفر، الهجرة العاملية الى ایران فی العصر الصفوی، بیروت: دارالروضة، ۱۴۱۰ ق.